וַהֲווּ מְצַטְעֲרֵי רַבָּנָן מִשִּׁימְשָׁא לְטוּלָא וּמִטּוּלָא לְשִׁימְשָׁא – ונצטערו חכמים והלכו הלוך ושוב מהשמש לצל ומהצל לשמש מרוב הצער על שאינם מוצאים לו פתח, (לִישָׁנָא אַחֲרִינָא, אַדַּעְתָּא דְּהָכִי אֵין בַּמָּה וִימָנִין וַהֲווּ מְצַטְעֲרֵי רַבָּנָן מִשִּׁימְשָׁא לְטוּלָא וּמִטּוּלָא לְשִׁימְשָׁא) אָמַר לֵיהּ – שאל בְּנְטִינִית בְּרֵיהּ –בנו דְּאַבָּא שָׁאוּל בֶּן בָּטְנִית את רבי שמעון ברבי, מִי נָדְרִתְּ אַדַּעְתָּא דְּמְצַעֲרֵי רַבָּנָן מִטּוּלָא לְשִׁימְשָׁא וּמִשִּׁימְשָׁא לְטוּלָא –האם נדרת על דעת שיצטערו החכמים וילכו מהצל לשמש ומהשמש לצל מרוב צער שאינם מוצאים פתח עבורך, אָמַר –השיב לו רבי שמעון ברבי, לֹא – על דעת שיהיה כך לא נדרתי, וְשָׁרְיוּהּ – והתירו לו נדרו על סמך פתח זה. הגמרא מביאה מעשה הדומה למקרה הקודם:

רַבִּי יַשְׁמָעֵאל בַּר רַבִּי יוֹסֵי חֲוָה לֵיהּ נִדְרָא לְמִישְׁרָא – לרבי ישמעאל בנו של רבי יוסי היה נדר שרצה להתירו, אָתָא לְקַמַּיְיהוּ דְּרַבָּנָן – בא לפני חכמים כדי שיתירו לו נדרו, אָמְרוּ לֵיהּ –שאלו החכמים את רבי ישמעאל בר רבי יוסי, נָדַרְתְּ אַדַּעְתָּא דְּהָכִי – האם נדרת גם על דעת שיהיה כך וכך, אָמַר לְהוּ – השיב להם, אִין – כן, ושאלוהו עוד פעם נָדַרְתָּא אַדַּעְתָּא דְּהָכִי – האם נדרת על דעת דבר אחר, אָמַר לְהוּ – והשיב להם, אִין – כן, וכך היה בַּמָּה וִימָנִין – כמה פעמים שהציעו בפניו פתחים שונים ודחה אותם, שעל כל האופנים אמר שהיה נודר גם על דעת שיקרהו כך, בֵּיוָן דַּחֲוָא הַהוּא כַּצָּרָא דְּמְצַטְעֲרֵי רַבָּנָן – כיון שראה כובס אחד שחכמים מצטערים על שאינם מוצאים לו פתח להתיר נדרו, מַחֲייֵהּ בְּאוּכְלָא דְּכַצָּרֵי – הכה את רבי ישמעאל בכלי נחושת של כובסים, אָמַר רבי ישמעאל אַדַּעְתָּא דְּמָחֵי לִי כַּצָּרָא לֹא נָדְרִי – על דעת שיארע כך שהכובס יכה אותי לא נדרתי, וְשָׁרְיוּהּ לְנַפְשֵׁיהּ – והתירו לו חכמים את נדרו על סמך פתח זה שהוא מצא לעצמו, שאם היה מעלה בדעתו שהכובס יכה אותו לא היה נודר.

הגמרא מקשה על הפתח שמצא רבי ישמעאל:

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מַדִּיפְתִּי לְרָבִינָא, הַאי – פתח זה נוֹלָד הוּא – דבר שנולד ונתחדש אחרי שנדר, דְּרבי ישמעאל לֹא מַפִּיק אַדַּעְתֵּיהּ דְּמָחֵי לֵיהּ כַּצָּרָא – לא היה יכול להעלות בדעתו בשעה שנדר שהכובס יכה אותו, וְאם כך קשה שהרי תָּנֵינָא (לקמן סד.) – שנינו שחכמים אומרים שאֵין פּוֹתְחִין לוֹ פֶּתַח לִנְולָד – אין פותחים להתיר נדר בדבר שנולד ונתחדש רק אחרי שנדר, ואם כן איך התירו לרבי ישמעאל על סמך פתח זה שהוא דבר שאינו צפוי שהכובס יכה אותו.

מתרצת הגמרא, אָמַר לֵיהּ רבינא לרב אחא מדיפתי, הַאי – פתח זה לָאו נוֹלָד הוּא – אינו נחשב כנולד, כיון דִּשְׁכִיחֵי אַפִּיקוֹרֵי דְּמְצַעֲרֵי רַבָּנָן – שמצויים אנשים פחותים ועמי הארץ שרגילים לצער את החכמים, וכיון שדבר מצוי הוא היה צריך רבי ישמעאל להעלות בדעתו שיתכן ויכו אותו על שציער את החכמים, וכיון שיכל להעלות זאת בדעתו, זהו פתח שיכול להתיר בו את נדרו ולומר שאם היה יודע שיכוהו לא היה נודר.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בנדר שהיה בו פתח להתירו:

דְּבִיתְהוּ דְּאַבָּיֵי חֲוָה לָהּ הַהִיא בְּרָתָא – לאשתו של אביי היתה בת, מניושאין קודמים, הוּא – אביי אָמַר שישיאו אותה לְקְרִיבָאי – לאחד מקרובי משפחתו, וְהִיא – אשת אביי אָמְרָה שישיאו אותה לְקְרִיבָהּ – לאחד מקרובי משפחתה, אָמַר לָהּ אביי לאשתו תִּיתַּסְרָא חֲנָאתִי עָלָךְ אִי עָבְרַתְּ אַדַּעְתַּאי וּמִינְסְבַתְּ לָהּ לִקְרִיבָךְ – תיאסר עליך ההנאה ממני, אם תעברי על דעתי ותשיאי אותה לקרובי משפחתך, אָזְלַת וְעָבְרַתְּ עַל דַּעְתֵּיהּ וְאִינְסְבָא לִקְרִיבָהּ – הלכה אשתו ועברה על דעתו והשיאה את בתה לקרוב משפחתה, ועל ידי זה חל הנדר ונאסרה בהנאתו. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף – בא אביי לפני רב יוסף כדי שיתיר את נדרו ותהיה אשתו מותרת להנות ממנו, אָמַר לֵיהּ – שאל רב יוסף את אביי, אִילּוּ הֲוָה יָדַעְתְּ דְּעָבְרַתְּ עַל דַּעְתָּךְ וּמִינְסְבָא לָהּ לִקְרִיבָהּ מִי אַדַּרְתָּהּ – אילו היית יודע שאשתך תעבור על דעתך ותשיא בתה לקרוב משפחתה, האם היית נודר ואוסר אותה בהנאתך, אָמַר – השיב לו אביי, לֹא, וְשַׁרְיֵיהּ רַב יוֹסֵף – והתיר רב יוסף את הנדר בפתח זה.

הגמרא מקשה איך מועיל פתח כזה:

וּמִי שָׁרֵי כִּי הַאי גַּוְונָא – וכי מותר לפתוח בפתח כזה, שגוף הנדר סותר את הפתח, שהרי הוא לא חשש לפתח זה ועיקר הנדר היה שתיאסר אשתו בהנאתו אם תעבור על דעתו, ואיך אפשר לפתוח בזה שאם היה יודע שאכן היא תעבור על דעתו לא היה מדירה.

מתרצת הגמרא, אִין – כן, מותר לפתוח בכזה פתח, וְהָתַנְיָא – וכן למדנו בברייתא, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהִדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל – שאסר עליה את הנאתו אם תעלה לרגל, וְעָבְרָה עַל דַּעְתּוֹ וְעָלְתָה לָרֶגֶל, וּבָא אותו אדם לִפְנֵי רַבִּי יוֹסֵי כדי שיתיר את נדרו ותהא אשתו מותרת בהנאתו, אָמַר לוֹ – שאל אותו רבי יוסי, וְאִילּוּ חָיְתָ יוֹדֵעַ שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דַּעְתְּךָ וְעוֹלָה לָרֶגֶל, כְּלוּם הָדַרְתָּהּ – האם היית מדירה, אָמַר לוֹ – השיב לו הבעל, לֹא, וְהִתִּירוֹ רַבִּי יוֹסֵי, ומוכח מכאן שאפשר להתיר נדר גם בפתח כזה שגוף הנדר סותר אותו.

משנה

המשנה שלפנינו עוסקת בשני נושאים, א. באדם שהדיר את חבירו אם לא יבוא לאכול אצלו, האם חל הנדר. ב. בדין ביטול נדרים מראש, כלומר שמוסר מודעה שכל נדריו יהיו בטלים, איך וכיצד מועיל אמירה זו.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אַף הָרוֹצֶה לְהַדִּיר אֶת חֲבֵירוֹ –שאוסר את כל נכסיו על חבירו אם לא יבוא לאכול עמו, ונודר כן כדי לזרז את חבירו שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, אם המדיר לא רוצה שיתקיים הנדר, יֹאמַר לוֹ כָּל נֶדֶר שֶׁאֲנִי עָתִיד לִידּוֹר הוּא בָּטֵל, ואמירה זו תועיל וּבִלְבַד שֶׁיֶּהֱא זָכוּר בְּשָׁעַת הַנֶּדֶר – רק אם יזכור בשעה שנודר שקודם לכן ביטל את נדריו.

גמרא

שנינו במשנה שאדם הרוצה לזרז את חבירו שיבוא לאכול עמו, שידירו, וקודם שנודר יאמר שמבטל את נדרו, ועל ידי כך המוזמן יזדרז לבוא אליו כדי שלא יאסר בנכסי המזמין, ומצד שני הנדר לא יחול אם לא יבוא, כיון שביטל את נדרו.

מקשה הגמרא, וְכֵיוָן דְּאָמַר המזמין כָּל נֶדֶר שֶׁאֲנִי עָתִיד לִידּוֹר יֶהֱא בָּטֵל, ושומע המוזמן שהמזמין מבטל את כל נדריו, אם כן אין שום תועלת בנדרו זה, שכיון שנדרו בטל, לֹא שָׁמַע וְלֹא אָתֵי בַּהֲדֵיהּ – לא ישמע לו המוזמן ולא יבא עמו, ואין בכך זירוז למוזמן.

מתרצת הגמרא, חֲסוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – חסר בלשון המשנה וכך היא נשנית. שישנם שני דינים במשנה, הדין הראשון: הָרוֹצֶה שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ חֲבֵירוֹ, וְהַמְזמין מְסָרֵב בּוֹ – מפציר בחבירו שיבא לאכול אצלו, וּמַדִּירוֹ – ומדיר את המוזמן מלהנות ממנו אם לא יבא לאכול עמו, הדין הוא שהנדר לא חל כיון שנִדְרֵי זֵירוּזִין הוּא, כיון שהמזמין לא התכוון שיחול הנדר ויהיה המוזמן נאסר בהנאתו, אלא כוונתו רק לזרז את המוזמן שיתרצה לבקשתו. וְהדין השני: הָרוֹצֶה שֶׁלֹּא יִתְקַיְּימוּ נְדָרָיו שידור במשך כָּל הַשָּׁנָה, יַעֲמוֹד בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיֹאמַר, כָּל נֵדֶר שֶׁאֲנִי עָתִיד לִידּוֹר יְהֵא בָּטֵל, ואמירה זו תועיל וּכְלָבָד שֶׁיְּהֵא זָכוּר בְּשָׁעַת הַנֵּדֶר – רק אם בשעת הנדר יזכור שביטל את נדריו.

הגמרא מקשה על הדין השני:

מדוע ביטול הנדר מועיל רק אם יזכור את התנאי בשעת הנדר, אדרבה, אִי זָכוּר – אם הוא זוכר בשעת הנדר שקודם לכן ביטל את נדריו, ואף על פי כן הוא נודר, ודאי כוונתו שעַקְרֵיהּ לְתְנָאֵיהּ וְקַיֵּים לֵיהּ לְנִדְרֵיהּ – שעוקר הוא את התנאי המבטל את נדריו ומקיים את הנדר שנודר כעת, שאם לא כן מדוע הוא נודר והלא הוא זוכר שביטל את נדריו ואין בהם תועלת.

מתרצת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, תְּנִי – שְׁנֵה במשנה כך, וּכְלָבָד שֶׁלֹּא יְהֵא זָכוּר בְּשָׁעַת הַנֵּדֶר – שהתנאי מועיל לבטל נדריו, רק אם אינו זוכר את תנאו בשעה שנודר, אבל אם הוא זוכר את התנאי ובכל זאת הוא נודר, ודאי כוונתו לבטל את התנאי ולקיים את הנדר.

תירוץ נוסף:

רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם כְּדְאָמְרִינָן מַעִיקָּרָא – באמת אפשר לקיים את הגירסא שאמרנו בתחילה 'ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר', ואף שבאופן רגיל מועיל התנאי דווקא אם בשעה שנודר אינו זוכר את תנאו וכדברי אביי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במשנה כאן מדובר במקרה שהתנה לבטל נדר מסוים, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שאם ידור לאסור עצמו בלחם יתבטל הנדר, וְלֹא יָדַע בַּמֶּה הִתְנָה – והוא אינו יודע על מה התנה אם על לחם או על יין, אבל הוא זוכר שהתנה שאם ידור מסוים יתבטל נדרו, וְהַשְׁתָּא קָא נָדַר – ועכשיו הוא נודר, כשעדיין לא נודע לו על מה התנה. והדין הוא, אִי זָכוּר בְּשָׁעַת הַנֵּדֶר – אם הוא זוכר בשעה שנודר את הספק שיש לו בתנאו, וְאָמַר שנדרי זה שאני נודרו כעת עַל דַּעַת הָרִאשׁוֹנָה אֲנִי נוֹדֵר – כפי שהיה דעתי בתחילה, כלומר שאם על דבר זה התניתי שיתבטל הנדר, עדיין רצוני שיתקיים התנאי ויתבטל הנדר, מכיון שפירש כך, נִדְרֵיהּ לֵית בֵּיהּ מַמָּשָׁא – אין ממשות בנדרו, ולא חל הנדר מחמת התנאי שביטלו, אם לבסוף נודע לו שעל דבר זה התנה בתחילה, אבל אם לֹא אָמַר בשעה שנודר עַל דַּעַת הָרִאשׁוֹנָה אֲנִי נוֹדֵר, הדין הוא שעַקְרֵיהּ לְתְנָאֵיהּ וְקַיֵּים לְנִדְרֵיהּ – הוא עקר את התנאי וקיים את הנדר, שכיון שזוכר שהתנה ולא זוכר על איזה נדר התנה, צריך בשעה שנודר להתייחס לתנאי ולומר שאינו בא לבטל את התנאי, וכיון שלא עשה כן ולא אמר על דעת הראשונה אני עושה, הרי גילה דעתו בזה שאין רצונו בתנאי המבטל את נדרו אלא רצונו שיחול הנדר, ולכן חל הנדר אף אם לבסוף יתברר שנדר מהדבר שהתנה עליו.

רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא סָבַר – חשב לְמֵידְרֵשֵׁיהּ בְּפִירְקָא – לדרוש ברבים את הדין ששנינו במשנה, שהרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויבטל את כל הנדרים שהוא עתיד לידור במשך השנה, אָמַר לֵיהּ רָבָא, תָּנָא קָא מְסַתֵּים לָהּ סְתוּמֵי – הלא התנא סתם דין זה, וכתב זאת בצורה שאינה מפורשת, שדין זה לא יהיה גלוי לכולם, כְּדֵי שֶׁבני אדם לֹא יְנַהֲגוּ קַלּוּת רֹאשׁ בַּנְּדָרִים אם ידעו שאפשר לבטלם, וְאַתְּ דְּרַשְׁתְּ לֵיהּ בְּפִירְקָא – ואתה רוצה לדרוש דין זה בדרשה לרבים.

הגמרא מסתפקת מה דעת חכמים בדין ששנינו במשנתינו:

שנינו במשנה שרבי אליעזר בן יעקב אומר שהמזמין את חברו שיאכל אצלו ומדירו לא חל הנדר, כיון שכוונת הנודר היא רק לזרז את חבירו, אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו החכמים, פְּלִיגֵי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב – האם חכמים חולקים על רבי אליעזר בן יעקב, וסוברים שהמדיר את חברו אם לא יאכל אצלו חל הנדר ואינו כנדרי זרוזין, אוֹ לֹא – שאינם חולקים, וגם הם מודים שלא חל הנדר, וְאֶם תִּמְצָא לוֹמַר פְּלִיגִי – ואם נאמר שחכמים חולקים וסוברים שחל הנדר, יש להסתפק האם הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ אוֹ לֹא – ההלכה היא כרבי אליעזר בן יעקב שלא חל הנדר, או שהלכה כחכמים שחל הנדר.

הגמרא מנסה לפשוט ספק זה ממשנה:

תָּא שְׁמַע – בא ושמע ראיה לספק זה, דְּתְנַן במשנה, הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד סיון, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעש"ק, בו כותב אודות הסברא לנסוע ל... ושואל דעתי אם לחשוב שמה אודות הסתדרות בכלל ושידוך בפרט, ונכון הדבר, ויה"ר שיהי' בהצלחה ויבשר טוב.

ובודאי למותר לעוררו שצריך להתעסק גם שם בהפצת המעיינות חוצה, מבלי התחשב כמה זמן בדעתו לשהות שם, וכיודע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בכגון דא, אשר משכן ד' מקימים היו אותו בכל הפרטים והדיוקים, אפילו באותן הנסיעות בהמקומות שהי' הענין מערב עד בוקר, ונעלה הענן בבוקר ונסעו, ובפרט שבכגון דא מוסיף זה הצלחה גם בעניניו הפרטים.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר